

Educatieve schoolreisjes op de boerderij

- een handleiding

Inhoud

1	Handvatten voor het aanbieden van educatieve schoolreisjes op de boerderij	3
2	Insteek, organisatie en begeleiding educatief schoolreisje	5
3	Programmaelementen voor een educatief schoolreisje op de boerderij.....	9
4	Afspraken school en ervaringstips	16
5	Prijsstelling	18
6	Samenwerkingspartners	20
7	Veiligheid en regelgeving.....	22
8	PR & communicatie	25
9	Bronvermelding	27
Bijlage 1 - Specifieke insteek en belevingswereld per leeftijdscategorie		28
Bijlage 2 - Voorbeeld flyer schoolreisjes		30
Bijlage 3 - Voorbeeldofferte brief		31
Bijlage 4 - Officiële bevestiging schoolreisje		32

Dit is een uitgave van Stichting Educatief Platteland en de Taskforce Multifunctionele Landbouw, oktober 2011

Stichting Educatief Platteland!

1 Handvatten voor het aanbieden van educatieve schoolreisjes op de boerderij

Het aanbieden van educatieve schoolreisjes betekent voor de meeste ondernemers niet dat hun huidige educatieve aanbod met 180 graden gewijzigd hoeft te worden. Al helemaal niet met betrekking tot de ondernemers die nu ook dagarrangementen aanbieden.

Belangrijk is dat met name de insteek anders is. Leerlingen komen voor een dagje plezier en gezelligheid en vinden het prima dat hierin (ongemerkt) educatieve aspecten aan bod komen. Echter educatie alleen mag niet de boventoon voeren.

Qua voorbereiding vraagt een schoolreisjesprogramma veelal dezelfde organisatorische stappen als een educatieve les. Alleen kan het zijn dat de groepsgrootte bij een schoolreisje 2x zo groot is, waardoor opnieuw nagedacht moet worden over welke werkvormen in te zetten, welke locaties op de boerderij te benutten, welk tijdschema te hanteren, hoeveel begeleiders benodigd etc.

We hopen u met deze handleiding de juiste handvatten te bieden om op eigen erf een schoolreisje kunnen vormgeven. Maar ook om de afweging te maken waar voor u zelf en uw boerderij de (on)mogelijkheden liggen.

Naast deze handleiding is er ook een onderzoeksrapportage gepubliceerd over educatieve schoolreisjes op de boerderij. Hierin geven aanbieders van educatieve schoolreisjes en scholen weer wat hun verwachtingen en mogelijkheden zijn ten aanzien van dit concept. Tot slot is er een werkvormen- en activiteitenmap ontwikkeld waarmee een schoolreisjesprogramma eenvoudig ingevuld kan worden en die veel extra inspiratie biedt voor diverse doelgroepen. Deze zijn te downloaden via www.educatiefplatteland.nl

1.1 Factoren voor succes

Uit onderzoek (Broekhuizen en v/d Ploeg) blijkt dat verbreders in de multifunctionele landbouw een aantal gezamenlijke kenmerken hebben. Deze kenmerken onderscheiden zich op persoons- en bedrijfsniveau. Met betrekking tot het slagen van verbreding van agrarische activiteiten worden succesfactoren genoemd, die een belangrijke bijdrage leveren aan een succesvol proces van plattelandsvernieuwing:

- Afstemming tussen verschillende spelers
- Gelijktijdigheid en facilitering
- Gericht op specifieke (nieuwe) markten
- Samenhang tussen verschillende activiteiten
- Samenwerking met juiste partners / creëren van nieuwe schakels
- Voortbouwen op bestaande praktijken
- Stap voor stap, lage opstartkosten
- Professionalisering
- Koppelen van geldstromen

Voor ondernemers die al met boerderijeducatie bezig zijn, voldoet het proces van verbreding naar de schoolreisjesmarkt aan veel van bovenstaande factoren.

1.2 Randvoorwaarden

Als (educatie)boer is het belangrijk om, alvorens een educatieve activiteit op te pakken, bepaald te hebben binnen welke randvoorwaarden er ruimte is op het bedrijf om bepaalde educatieve activiteiten te realiseren. Zo moet u bij het aanbieden van een educatief programma rekening houden met de mogelijkheden die u als organisatie / bedrijf hebt. Deze randvoorwaarden bepalen voor een groot deel de inhoudelijk en organisatorische invulling van het educatieve programma.

Belangrijke randvoorwaarden waarover nagedacht moet worden zijn:

- Personele voorwaarden (heb ik voldoende goed personeel beschikbaar)
- Materiële voorwaarden / Accommodatie (heb ik de benodigde materialen en is mijn ruimte geschikt)
- Bedrijfsorganisatorische voorwaarden (relatie met productie activiteiten en evt. andere
- Verbredingstakken) (is het verenigbaar met mijn huidige bedrijfsvoering)
- Financiële voorwaarden (wat zijn de kosten en de baten)

2 Insteek, organisatie en begeleiding educatief schoolreisje

2.1 Doelgroep

Het is belangrijk om voor u zelf duidelijk te hebben of u zich op een specifieke doelgroep richt. Een schoolreisje voor groep 3 / 4 is van andere aard dan die voor groep 5, 6 en 7. Wilt u beide groepen bedienen, of bijvoorbeeld pas vanaf groep 4? Of laat u zich liever leiden door de aanvragen die op u af komen? Realiseert u zich wel dat een aanvrager een gericht programma-aanbod van u verwacht. Voordeel is dat vrijwel alle leeftijdsgroepen overlap hebben in welke activiteiten ze op een boerderij aansprekend vinden. Zo vinden alle groepen het leuk om mee te werken met boerderijactiviteiten, afhankelijk van de leeftijd vraagt dit om meer of minder ingewikkelde en uitdagende klussen en variërende tijdsduur. Ook vinden alle groepen het leuk een interactieve rondleiding te krijgen, onderzoekjes in de natuur te doen, spelactiviteiten etc. Ook hier geldt dat de aard, de moeilijkheidsgraad, de uitdaging en het tijdsbestek van de spelelementen, onderzoekjes etc. variëren per doelgroep. In ieder geval biedt het u enige houvast om vanuit vaste programma onderdelen te kunnen denken en deze per doelgroep in meer of mindere mate uit te diepen. Bijlage 1 biedt u inzicht in de specifieke belevingswereld en omgangsvormen per leeftijdscategorie.

2.2 Groepsgrootte / groepsindeling

Wellicht bent u gewend om schoolklassen van maximaal 30 kinderen te ontvangen en ervaart u dit al als een hele klus. Laat staan dat u bijvoorbeeld 50 kinderen of meer op uw erf krijgt! Om hierin toch een goede afweging te kunnen maken is het belangrijk dat u alvast een schoolreisjes programma op eigen erf vormgeeft. Ofwel, geef aan welke activiteiten wanneer plaatsvinden en hoeveel leerlingen er per activiteit kunnen deelnemen. Onderstaand eenvoudig roulatie overzicht geeft een voorbeeld waarbij een groep van 50 kinderen in 3 groepen (van +/- 16 a 17 kinderen) is verdeeld. In de ochtend worden 3 onderdelen gedaan, die na 40 minuten rouleren. In de middag 3 nieuwe roulatie onderdelen. Daarbij is uitgegaan van een centrale opening om kwart voor 10 met wat drinken en lekkers en een eerste kennismaking. En om 15.00 wordt centraal afgesloten met wat drinken en bijvoorbeeld een ijsje.

Tijd	Groep 1	Groep 2	Groep 3
09:45	-- Welkom --		
10:15	Rondleiding Bettie	Boerenspelen Docenten	Sloot & Plas Marjoleine
10:55	Sloot & Plas Marjoleine	Rondleiding Bettie	Boerenspelen Docenten
11:35	Boerenspelen Docenten	Sloot & Plas Marjoleine	Rondleiding Bettie
12:15	-- Lunch --		
13:00	Kleur, geur en smaak Nicolette	Boerenspelen Docenten	Dierenspel Bettie
13:40	Dierenspel Bettie	Kleur, geur en smaak Nicolette	Boerenspelen Docenten
14:20	Boerenspelen Docenten	Dierenspel Bettie	Kleur, geur en smaak Nicolette
15:00	-- Afsluiting --		

Bovenstaande groepen worden soms bij bepaalde programma onderdelen weer opgedeeld in twee subgroepen. Zo worden boerenspelletjes vaak in twee teams uitgevoerd. Op deze wijze kunt u er ook voor kiezen om vanaf het begin zes subgroepen te vormen in plaats van drie. Bij bepaalde onderdelen heeft u deze twee groepen dan samen, zoals bij de interactieve rondleiding. Bij andere onderdelen, zoals boerenspelletjes, spelen deze twee groepen tegen elkaar.

Het is handig wanneer de docent op school de kinderen al in groepen heeft ingedeeld. Zij weten ondermeer ook wie qua leeftijden, gedrag, vriendschappen etc. goed bij elkaar in de groep kunnen.

Tip:

Omdat u de namen van de leerlingen niet kent (de ouders waarschijnlijk ook niet) is het goed om naamplaatjes door de leerlingen te laten maken. Zorg dan direct dat elk naambordje gekoppeld is aan zijn of haar groep door deze bijvoorbeeld een eigen kleur en vorm te geven, zoals:

Groep 1 rood, thema schaap /
Groep 3 groen, thema geit /
Groep 5 paars, thema kip /

Groep 2 blauw, thema varken
Groep 4 geel, thema koe
Groep 6 bruin, thema kat

2.3 Begeleiding

Waarschijnlijk valt door voorstaand overzicht het u al weer een beetje mee om 50 jongeren een programma aan te bieden. Temeer wanneer u bedenkt dat u tenminste per groep er 2 begeleiders vanuit school erbij hebt. In voorstaand overzicht kunnen boerenspelletjes, het dierenspel en het sloot en plas onderdeel prima door de docenten begeleid worden. Hierbij is het wel handig wanneer zij in de opstart even wat ondersteuning krijgen. Op deze wijze is dit programma goed te organiseren met 2 begeleiders vanuit de boerderij, waarbij 1 boerderij begeleider het liefst vliegende keep is. Voor de ochtend betekent dat de vliegende keep heen en weer pendelt tussen de sloot-en-plas groep en de groep die met boerenspelletjes bezig is. De andere boerderij begeleider doet de interactieve rondleiding. Voor de middag geldt dat de vliegende keep zich beweegt tussen de groepen die bezig zijn met boerenspelletjes en het dierenspel.

Bij een groepsgrootte van 50 leerlingen is de inzet van twee begeleiders van de boerderij op zich dus voldoende. Eventueel zet u voor de opstart van de eerste activiteit een derde begeleider om alles gestroomlijnd te laten verlopen.

Bij een groep van 60 jongeren moet u toch wel uitgaan van 4 groepen, dus een roulatie-onderdeel extra en eventueel toch een extra begeleider vanuit de boerderij, of bij specifieke onderdelen. Belangrijk is om organisatorisch te bepalen bij welk aantal leerlingen bij u de grens ligt. Ofwel, bij welk aantal ligt het breekpunt om het schoolreisje niet aan te nemen of om een tweede boerderij erbij te gaan betrekken. Op pagina 8 is een programma voor 100 leerlingen weergegeven, waarbij halverwege de dag de leerlingen van boerderij wisselen. Per boerderij zijn de kinderen ingedeeld in 3 groepen, waarbij er qua programma een dergelijk roulatieschema als bovenstaand gehanteerd wordt. Op beide boerderijen zijn er 2 begeleiders vanuit de boerderij aanwezig.

Om het schoolreisje plezierig en ontspannen te laten verlopen is voldoende begeleiding van belang. Nog belangrijker is dat de begeleiders weten wat er van hen verwacht wordt en wat hun rol is. Zorg dat dit vooraf al goed gecommuniceerd is met de school. Geef ook tijdens het schoolreisje duidelijkheid en instructie, zodat de begeleiders weten wat ze moeten doen, hoe en wanneer. In de voorbereidingen betekent dit dat u voor uzelf elk programma onderdeel doorloopt en bepaalt hoeveel begeleiding er nodig is voor dat onderdeel en welke instructie nodig is om ermee aan de slag te kunnen gaan.

Te weinige begeleiding of niet geïnstrueerde begeleiding kan tot gevolg hebben dat:

- er onvoldoende overzicht is op de groep
- er onvoldoende aandacht uit en controle over de groep is, waardoor uitleg en instructie onmogelijk wordt
- er dingen gebeuren waartegen opgetreden moet worden, wat een negatieve sfeer geeft aan het schoolreisje
- er geen aandacht besteed kan worden aan individuele vragen, ervaringen en belevenissen
- je leerlingen gemakkelijk uit het oog verliest, die zich kunnen gaan begeven op gevaarlijke plaatsen

3 Programmaelementen voor een educatief schoolreisje op de boerderij

Het is goed om richting de scholen een goed werkend programma aanbod te hebben dat voldoende aantrekkelijkheid en variëteit biedt als schoolreisje. Het is echter wel belangrijk om enkele variabele onderdelen te hebben die in afstemming met de docent ingebracht kunnen worden. Afhankelijk van de leeftijd van de doelgroep, de tijdsduur van het programma, de groepsgrootte en budgetmogelijkheden kan ook nog geschoven worden in programma onderdelen. Onderstaand programma biedt voor de meeste scholen voldoende uitdaging, afwisseling en inhoud.

Activiteit	Omschrijving
Interactieve rondleiding	▪ Ruiken, proeven, voelen ▪ Het zien van de boerderij, dieren, gewassen, machines etc
Dierenspel (quiz) Boerenspelletjes	▪ Quiz met vragen over (boerderij) dieren en hun omgeving ▪ Kruiwagenrace, koemelken, aardappelrace, slotje springen, zaklopen, kippenrun
Lunch	
Sloot & plas	▪ Vissen in het water, dieren opvangen in een bak en aan de hand van zoekkaarten je vangst bekijken
Meewerken Boerenspelletjes	▪ Deelnemen aan eenvoudige klussen op de boerderij ▪ Hoefijzerwerpen, sponsdrukken, koe-melken, dronkeboertje, vliegend tapijt

---

3.1 Wervingsbrief

Onderstaande wervingsbrief bestaat uit bovenstaande programma onderdelen, maar biedt de school nog enige keuzevrijheid. Het aantal programmaonderdelen hangt mede af hoe lang de kinderen uiteindelijk op de boerderij aanwezig zullen zijn.

Met deze brief ter inspiratie bent u wellicht in staat een conceptprogramma in elkaar te zetten. U zult merken dat per aanvraag het programma weer op kleine onderdelen zal verschuiven. Of beter gezegd, afhankelijk van de aanvraag maakt u een bepaalde mix van programma elementen, waarbij u ten minste de elementen laat terugkeren die 'altijd succesvol' zijn en makkelijk verlopen. Bij de een kan dit meewerken op de boerderij en de rondleiding zijn, bij de ander is het maken en bakken van broodjes weer een succes element.

Stichting Educatief Platteland heeft een werkvormen en activiteitenboek ontwikkeld. Hieruit kunt u voldoende inspiratie en concrete activiteiten overnemen voor uw eigen programma aanbod.

Tip:

De gouden schoolreisjeselementen zijn:

- interactieve rondleiding, waar je zelf dingen kunt zien, doen en ervaren
- mee werken op de boerderij
- iets maken met een product van de boerderij (broodjes bakken, boter maken etc)
- iets onderzoeken (sloot en plas, kriebelbeestjes, het weer, de bodem etc)
- een speurtocht / quiz
- spelletjes
- vrij spleen

Voorbeeldwervingsbrief

Met Schoolreisje naar .....(naam boerderij) Leerzaam, leuk, sportief en lekker buiten.

Geniet mee en stem samen met ons het programma voor uw school af.

De leerlingen brengen met het schoolreisje een actieve dag door op de (naam boerderij). Vooraf worden de leerlingen in gelijke groepen verdeeld, vervolgens zullen ze via een roulerend systeem aan alle programma-onderdelen deelnemen.

De programmaonderdelen die wij aanbieden:

Kennismaken met de (naam boerderij)

Hierbij gaan de kinderen:

- dieren voeren (geiten, schapen, ezel, kippen, konijnen, ganzen, varkens)
- verschillende soorten mest bekijken
- honing proeven en bijen bekijken
- kruiden ruiken en raden / thee maken
- Schapenwol voelen
- Groentensoorten raden
- Koeien met kalfjes bekijken

Boerenspelen

Zowel 's ochtends als 's middags zijn er boerenspelen: lekker ontspannen:

▪ Koemelken	▪ Touwtrekken
▪ Aardappelrace	▪ Hoefijzerwerpen
▪ Sponsdrukken	▪ Overall / Kruiwagen race
▪ Spijkerpoepen	▪ Vliegend tapijt
▪ Drinkboertje	▪ Beschuit fluiten

Dierenquiz

Op het erf hangen ongeveer 30 eenvoudige dierenvragen, maar om op dat moment op het goede antwoord te komen is soms moeilijk, maar heel leerzaam en leuk. Het gaat om tijd en om de meeste juiste antwoorden. De kinderen werken samen in twee á drietallen.

Kortom, een actief, gezellig en leerzaam spel voor iedereen!

Maak uw keus uit de volgende mogelijkheden

Naast bovengenoemde onderdelen bieden wij verschillende thema-activiteiten aan:

Sloot-en plas: Vissend met een schepnet, doe je vangst in plastic bakken, zoek m.b.v. een zoekkaart op wat je gevangen hebt.

- Kriebelbeestjes:** Op het kriebelbeestjespad zijn veel verborgen schuilplaatsen voor kriebelbeestjes. Met elkaar gaan we op zoek, stoppen de gevonden beestjes in een potje. Met een zoekkaart proberen we achter de namen van de kriebelbeestjes te komen en vertellen we elkaar hoe de beestjes eruit zien, hoe ze lopen, waar ze leven etc.
- Bijen:** In de bijenbarak, bij de demonstratiekast en de glazen bijenkast, nemen we de leerlingen mee de bijenwereld in. De kinderen ontdekken het verschil tussen mannetjes- vrouwtjesbijen en de koningin, ze leren hoe de bij haar nest bouwt, wat een bij eet en nog veel meer. Vergeet niet de verschillende soorten honing te proeven en de waskaarsen te bekijken!
- Weidevogels:** In het weidevogelseizoen proberen de leerlingen met een verrekijker de verschillende soorten weidevogels op te sporen. Daarnaast leren de leerlingen veel over weidevogelbescherming. Misschien dat we ook nog wat predatoren van weidevogels kunnen ontdekken?

Wat gaat uw school doen met schoolreisje?

Met alle genoemde elementen voor een schoolreisje kunnen wel 3 dagen gevuld worden. Daarom is het belangrijk dat de school zelf meedenkt in wat de kinderen leuk vinden. De (naam boerderij) stelt een programma voor uw school samen. Wilt u toch liever een ander programma-onderdeel, laat het ons weten. Het gaat erom dat de school en de kinderen tevreden zijn. Om alle kinderen een fijn schoolreisje te laten beleven, verwachten we ook enige hulp van de begeleiders / ouders. Eigenlijk betekent dit gewoon leuk meedoen, en hier en daar een hand uit de mouwen steken.

Krijgen de kinderen ook nog wat lekkers

Natuurlijk! Afhankelijk van de tijd hoe lang de leerlingen op het bedrijf blijven krijgen ze 2 a 3 x wat lekkers te drinken. Daarbij krijgen ze alle keren een gezellige verrassing. Alleen voor de middagmaaltijd moeten de kinderen zelf een lunchpakketje meenemen.

Prijzen

Afhankelijk van de groepsgrootte stellen wij een prijs vast tussen de 8 en 11 euro. Wij zorgen ervoor dat u voor een betaalbare prijs een fantastisch schoolreisje tegemoet gaat.

Contactpersoon

Heeft u vragen of wilt u meer informatie aanvragen:

Neem dan contact op met: Naam.....
Tel: .....
E-mail: .....
Internet: .....

Tot ziens op (naam boerderij)!

3.2 Informele bevestigingsbrief voor school, ouders en kinderen

Onderstaande brief kan gestuurd worden naar de school wanneer zij aangegeven hebben naar uw boerderij op schoolreisje te willen gaan en een programma toegestuurd willen krijgen. In dit geval betreft het een grote groep waarvoor 2 boerderijen ingezet zijn.

Met schoolreisje naar de boerderij!

Hartstikke leuk. We gaan niet naar één boerderij, maar zelfs naar twee.

Wat we daar allemaal gaan doen is nog een verrassing, maar we kunnen jullie alvast wel wat vertellen. Luister maar goed naar jullie juf of meester.

De leerlingen brengen met het schoolreisje een actieve dag door op (naam boerderij) en Boerderij (naam boerderij). De leerlingen worden vooraf in gelijke groepen ingedeeld, vervolgens nemen ze via een roulerend systeem aan alle programma-onderdelen deel.

Tot slot: Ter voorbereiding sturen wij wat informatie en een websites-verwijzing van onze boerderij op, zodat jullie al wat over ons te weten komen!

Roulerende programmaonderdelen (naam boerderij)

10.15	Rondleiding (vleeskoeien met kalfjes, kruidentuin, bijen, groententuin, winkel)
10.55	Sloot en plas, in de sloot naar dieren zoeken mbv zoekkaart.
11.35	Spelactiviteit in het weiland
12.15	Lunchen
13.00	Op weg naar Boerderij
13.15	Begin middagprogramma

Tijd	Activiteit	Benodigdheden	Begeleiding
10.15	Rondleiding	- potstalmest/drijfmest/compost/veekoek/zoutblok - honing(proeven)/kast met raten/waskaarsen/ - flesjes:citroengeur/muggenspray/lavendelgeur pepermuntthee/zoethoutstukjes, maggi - schapenwol (melkkoe)	17 a 18 leerlingen in twee groepen rondleiden met 2 boerderij begeleiders
10.55	Kriebelbeestjes, zelfstandig door begeleiders uitgevoerd.	zie kriebelbeestjesles	17 a 18 kinderen in tweetallen 2 schoolbegeleiders

Roulerende programma onderdelen Boerderij (naam boerderij)

13.15	Rondleiding (melkstal, koeienstal, melkkoeien voeren, kalfjes aaien, verschillende voersoorten)
13.55	Voedsel bereiden (bv. boter, mayonaise of vruchtensap)
14.35	Spelactiviteiten (aardappelrace, zaklopen, koe melken, beschuit eten)
15.15	Terug naar .....(naam boerderij
15.30	Afsluiting op .....(naam boerderij) met drinken en wat lekkers

Tijd	Activiteit	Benodigdheden	Begeleiding
13.15	Rondleiding	- kuilgras/hooi/gras/stro - melk proeven (smaaktest) rietjes en bekertjes	17 a 18 leerlingen in twee groepen rondleiden met 2 boerderij begeleiders
13.55	Dierenspel	- dierenspelvragen - tafels + 4 stoelen, - bomen, struiken etc om - de vragen op te hangen.	17 a 18 mensen in tweetallen laten werken 4 schoolbegeleiders

3.3 Regenprogramma

Wat te doen in geval van regen? Het is voor iedereen balen wanneer het een groot deel van de dag regent. Maar over het algemeen regent het in de mooi-weer-maanden ook geen hele dag. Maar een paar uur regen kunnen het programma voor de kinderen flink verstoren en u veel kopzorgen geven. Zorg er daarom voor dat u voor u zelf bepaald hebt welke onderdelen door kunnen gaan bij regenval. Zo kan een dierenquiz ook in de loods plaatsvinden of kunnen boerenspelletjes misschien in een schuur plaatsvinden. De boerderijwerkzaamheden kunnen zoveel mogelijk binnenactiviteiten worden. En het maken van een product kan evt. ook in een aparte binnenruimte. Stel jezelf hierbij de vraag of alles organisatorisch en logistiek voldoende blijft lopen, gelet op het grotere aantal leerlingen dat zich nu in de binnenruimtes begeven.

Hak voor jezelf tijdig de knoop door afhankelijk van de weersvoorspellingen, zodat niet op de dag zelf alle activiteiten inclusief bijbehorende materialen nog verplaatst moeten worden.

Zorg bovenal voor afstemming met de docent en weeg met elkaar de opties af. Ook in relatie tot het meenemen van regenkleding, laarzen en eventueel een extra set kleren. Zodoende draagt u de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een eventueel aangepast programma.

Heb ten slotte enkele binnenactiviteiten, werkvormen of spelletjes achter de hand. Het werkvormen en activiteitenboek voor educatieve schoolreisjes op de boerderij biedt u inspiratie voor puzzeltjes, tekeningen, quizactiviteiten etc.

3.4 Welke activiteiten waar?

Bepaal welke activiteiten waar plaats kunnen vinden. Houd hierbij de veiligheid goed in acht. Tot en met groep 4 moet te allen tijde een begeleider bij de kinderen zijn. Maar ook voor de oudere groepen geldt dat er altijd een begeleider zicht op hen moet hebben, zodat kinderen niet zelf over het erf gaan dolen. Spreid de activiteiten zo ver van elkaar dat de groepen onderling geen last van elkaar ondervinden of spontaan gaan mixen. Daarentegen is het leuk dat groepen elkaar kunnen zien en dat onderling contact en uitwisseling mogelijk is. Zij zijn tenslotte met elkaar op schoolreisje en willen zo af en toe dit plezier ook met elkaar delen. Overigens is het ook een kracht van de boerderij dat alle onderdelen in een relatief kleine en overzichtelijke oppervlakte kunnen plaatsvinden ten opzichte van een groot pretpark of dierenpark.

Het lunchen kan bij mooi weer lekker plaatsvinden in het weiland.

4 Afspraken school en ervaringstips

4.1 Afstemming school

Het is belangrijk vooraf het schoolreisjesprogramma goed te doorlopen met de school. Een schoolreisje is één van de hoogtepunten van het schooljaar en moet gewoon slagen. Zorg voor een duidelijke contactpersoon en contactgegevens. Probeer te achterhalen of deze persoon ook beslissingen mag nemen of dat afstemming met anderen gewenst is (bijvoorbeeld met de directie).

Afstemming moet plaats vinden met betrekking tot de aard van de programma onderdelen, maar ook met betrekking tot de algehele organisatie en facilitering, begeleiding, veiligheid en verzekering. Op deze wijze zijn de wederzijdse verwachtingen, mogelijkheden en voorwaarden gecommuniceerd en kan hier achteraf altijd weer met elkaar op teruggekomen worden. Daarnaast is het handig om af te spreken:

- hoe laat men arriveert, wanneer pauzes, wanneer aanvang terugreis
- waar de fietsen / auto's geplaatst kunnen worden
- waar toiletten zijn
- waar gelegenheid tot handen wassen is
- waar en hoe de leerlingen ontvangen worden
- zijn er bepaalde kledingvoorschriften / tips
- welke huisregels gehanteerd worden (omgang dieren, afval in afvalbakken / zakken)
- of er met bepaalde leerlingen rekening gehouden moet worden (hooikoorts, gedragsproblematiek, lichamelijke handicaps, voedselallergie etc)
- wat te doen bij regenval (geef aan welk regenprogramma gehanteerd wordt indien nodig, of wordt
- hierbij doorgedaan met het geplande programma?)
- wat te doen in geval van nood; vluchtroute en verzamelplek, bhv-ers
- aantal begeleiders en rol van begeleiders
- groepsgrootte, groepsindeling, naamplaatjes
- wel of geen competitie-element bij spelletjes etc (de ene school vindt dit leuk en uitdagend, de andere school wil geen concurrentiestrijd tijdens schoolreisjes)

4.2 Ervaringstips

Enkele tips vanuit de praktijkervaring die het schoolreisje helpen slagen:

- Zorg voor onbeperkt koffie / thee / eventueel wat fris voor de begeleiders, dit wordt heel erg gewaardeerd
- Zorg voor schone toiletten
- Zorg voor een leuke en binnenkomer en een gezellig onthaal
- Zorg voor een leuke afsluiter (een quiz, of geef alle kinderen iets kleins mee, een ijsje (niet in de bus!) etc)
- Zwaai de kinderen uit wanneer ze weggaan
- Zorg voor voldoende afvalbakken of zakken op het erf. Kinderen willen hun afval wel opruimen, maar gaan er vaak niet ver voor lopen.
- Kinderen vinden het erg leuk iets op het erf te kunnen kopen van het meegekregen budget van thuis.
- Eventueel wat te eten en drinken, maar ook hebbedingetjes in relatie tot de boerderij. Bedenk of u hierin kunt voorzien.
- Spelletjes kunnen nog wel eens verkeerd uitpakken bij een schoolreisje. Kinderen:
  - willen nog wel eens bij andere kinderen in de groep dan ze zijn ingedeeld
  - vinden het moeilijk in een rij te wachten, of willen dan in ieder geval vooraan staan
  - willen vaak winnen en sommigen kunnen niet goed tegen hun verlies
  - vinden het moeilijk om een lange speluitleg te krijgen
  - vinden het heerlijk om af en toe een vrij speelmoment te hebben zonder instructies

Kortom, zorg voor duidelijkheid en structuur, eenvoudige spelen die weinig uitleg verdienen en dat alle leerlingen aan bod komen. Stem met de school af of een competitie-element wenselijk is of juist niet.

5 Prijsstelling

Over het algemeen is het beschikbare schoolreisjesbudget tussen de 7,5 en 15 euro per leerling, afhankelijk van de mogelijkheden van de school en het geboden aanbod (tijdsduur, kwaliteit etc.) .

Belangrijk is voor uzelf in eerste instantie te bepalen wat uw eigen bodemprijs is en niet zozeer direct te rekenen vanuit het beschikbare kindbudget. Stel dat er 1 klas van 9.30 tot 15.00 op uw boerderij is, dan ben u minimaal inclusief voorbereiding en opruimen 7 uur druk met deze groep. Uitgaande van 1 persoon inzet en bijvoorbeeld uw uurprijs van 40 à 50 euro, is de bodemprijs tussen de 280 en 350 euro. Los van uw ureninzet heeft u natuurlijk nog bijkomende kosten. De direct bijkomende kosten zijn drinken en wat lekkers. Bepaal voor jezelf hiervan de kosten. Wellicht komt dit uit tussen de 25-50 euro afhankelijk van de groepsgrootte. In eerste instantie de indirecte kosten buitenwege gelaten (gebruik ruimte, gas, water, licht etc) kunt u hierbij uitgaan van een bodemprijs van 350 euro, inclusief kosten consumpties.

Bij 30 kinderen kom het dan uit op een kindbedrag van 11,60 euro. Afrondend kunt u hier het redelijke bedrag van 12,00 of 12,50 van maken; 350 euro als bodemprijs. Eventueel kunt u nog een bijdrage vragen van de begeleidende ouders, bijvoorbeeld 5,00 euro.

Wanneer u zo rekenend op een bedrag van bijvoorbeeld 350 euro uitkomt als bodemprijs, moet u afwegen of deze prijs vooru toereikend is en voor de school reëel is. Zo ja, dan kunt u op basis hiervan de offerte opstellen en communiceren dat de bodemprijs 350 euro is. Eventueel een meerprijs voor de begeleiders. En per extra kind 12.50 extra. Wanneer er kinderen afvallen, blijft uw bodemprijs in stand. Komen er kinderen bij, dan nemen de inkomsten ook toe.

Bij een groter aantal leerlingen maakt u opnieuw een dergelijke rekensom. Hierbij moet u ook rekening houden met de inzet van 1 of 2 extra begeleiders van de boerderij. Hun kosten moet u ervan aftrekken om te bepalen of u er een redelijk bedrag aan over kunt houden en een prijs vraagt die voor de school betaalbaar blijft.

In bijlage 3 en 4 is een offertebrief toegevoegd en een bevestigingsbrief. Let op, in de bevestigingsbrief zijn ook annuleringsvoorwaarden opgenomen. Vraag ook een akkoord van de school op de bevestiging. Zodoende zijn de voorwaarden ook van kracht en zal het schoolreisje niet snel om een of andere vage reden geannuleerd worden (regenval etc)

Let bij uw prijsstelling er ook op wat de concurrenten bieden en vragen. Op basis daarvan kunt u afwegen of de prijs scherp genoeg staat en of uw aanbod voldoende onderscheidend is.

Prijsbepaling

Bepaal de bodemprijs: 8 uur ureninzet x € 40 + € 320

Bepaal de extra kosten voor consumpties etc: € 30_

Bodemprijs totaal: € 350

Bepaal vraagprijs school:

Bodemprijs gedeeld door aantal kinderen: 350 / 30 kinderen = € 11,60 per kind

Is dit naar boven af te ronden

gelet op prijs / kwaliteit: € 12,50 per kind x 30 kinderen = € 375,00

Vraagt u een bijdrage begeleiders: € 5,00 x 5 begeleiders = € 25,00 euro

Totale vraagprijs: € 375 + € 25 = € 400

Is dit voor de onderneming voldoende? Is deze prijs voor de school reëel?

Stel na beantwoording van deze vragen de prijs definitief vast.

---

6 Samenwerkingspartners

Om twee redenen zoeken sommige ondernemers de samenwerking met een collega boerderij of zelfs een niet agrarische aanbieder. De eerste reden is om de groepsgrootte per locatie beperkt te houden. Vaak wordt dit gedaan met een collega boerderij, waarbij er halverwege de dag gerouleerd wordt. De tweede reden is dat samenwerking programma verrijkend kan zijn. Ofwel, het totaalprogramma kan soms aantrekkelijker worden als de kinderen op een gegeven moment nog naar een andere locatie gaan. Dit hangt natuurlijk wel af wat de eigen locatie al te bieden heeft, want het vraagt wel weer een extra reisbeweging. Belangrijk is dat de andere locatie in de buurt ligt, zodat de kinderen niet nog een lange reis hoeven te maken. De andere locatie kan opnieuw een boerderij betreffen die iets heel anders te bieden heeft dan uw eigen bedrijf. Ook kan het een speeltuin zijn of een andersoortig park waar de kinderen vrij kunnen bewegen en spelen. Want dit laatste blijkt toch wel de wens te zijn vanuit de kinderen; ook vrij kunnen spelen.

Samenwerking met een collegaboer is interessant om grotere groepen te kunnen ontvangen. Stel uzelf hierbij de volgende vragen:

- is er een collegaboer in de buurt?
- is dit logistiek te bereizen voor de school?
- kunnen zij dezelfde kwaliteit bieden als jijzelf?
- voldoet de locatie aan de voorwaarden met betrekking tot hygiëne en veiligheid?
- bieden jullie eenzelfde product, of kunnen jullie elkaar versterken?
- zijn er ook concurrentiefactoren? En zo ja, staan die samenwerkingsvormen in de weg?
- wanneer er besloten wordt met elkaar samen te werken is het belangrijk afstemming te hebben over
- verantwoordelijkheid, organisatie, uitstraling, financiën, communicatie (met school), en evaluatie.

Bij samenwerking met een sterke aanbieder uit de omgeving (dierentuin, museum, speeltuin) is het van belang dat uw eigen product aantrekkelijker wordt gemaakt voor de scholen. Maar ook dat de andere aanbieder daar een meerwaarde in ziet. Stel uzelf de volgende vragen:

- zijn er andere aanbieders van activiteiten in de buurt?
- is dit logistiek te bereizen voor de school?
- welke meerwaarde geven samenwerking met hen aan het schoolreisjesarrangement?
- wat is de meerwaarde voor de andere aanbieder?
- zijn er concurrentiefactoren aan verbonden, zo ja, welke? En staan die samenwerking in de weg?

- is hun entreprijs te combineren met uw eigen prijs, of wordt het gevraagde schoolreisjesbudget dan te hoog?
- zijn er afspraken te maken met de prijs in relatie tot dit specifieke samenwerkingsarrangement?
- wat wordt de gezamenlijke promotie?
- wanneer er besloten wordt met elkaar samen te werken is het belangrijk afstemming te hebben over verantwoordelijkheid, organisatie, uistraling, financiën, communicatie (met school), en evaluatie.

7 Veiligheid en regelgeving

Van oorsprong zijn het erf en de opstallen niet ingericht op het ontvangen van publiek. De hele logistiek is ingericht op de bedrijfsvoering met dieren en gewassen. De boer en zijn gezin/ medewerkers kennen het gedrag van de dieren, en de werking en gevaren van werktuigen. En veel veiligheidsmaatregelen voeren ze uit op routine. Kinderen zijn nieuwsgierig en kunnen zichzelf overschatten. Ze kunnen het gedrag van dieren niet inschatten. Als kinderen wat langere tijd verblijven op een boerderij zullen ze zich er meer thuis gaan voelen, waardoor ze gemakkelijker hun eigen gang zullen gaan en zich dan ook aan toezicht kunnen onttrekken. Een extra reden om er voor te zorgen dat het veilig is, ook als onverhoopt het toezicht een keer ontbreekt.

Met het oog op de veiligheid en de pedagogisch- / didactische verantwoordelijkheid is de leerkracht van de groep eindverantwoordelijk. Hij kent de kinderen en hun gebruiksaanwijzingen.

Maar daarnaast heeft u als agrariër te maken met regels waar u zich aan moeten houden. En in uw eigen ogen waarschijnlijk te veel regels. In andere branches is dat helaas niet anders. Het probleem is vooral dat die regels gemaakt zijn voor grootschalige activiteiten. Bij u is dat kleiner van omvang en meestal verweven met de landbouw. En daardoor is het niet altijd duidelijk of bepaalde wetgeving op uw situatie van toepassing is. We gaan er van uit dat u geen alcohol schenkt en dan heeft u niet te maken met de Drank en Horecawet.

7.1 Aansprakelijkheid

Wanneer er onverhoopt iets misgaat, kan dit schade opleveren voor uw klanten. Ook een vergeten stuk gereedschap of vuil op het erf kan bij bezoekers schade of letsel opleveren. Wie gaat dat betalen? Regel in ieder geval een goede verzekering! Onderzoek of uw huidige bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering ook zaken als het verzorgen van educatieve excursies en schoolreisjes dekt. Bespreek dit met uw verzekeringsmaatschappij, ook bij veranderingen in de bedrijfsvoering (bijvoorbeeld andere groepen bezoekers zoals kinderen, meer bezoekers, langdurig verblijf van gasten). Vaak is de premieverhoging gering, maar als u het niet meldt, bent u onderverzekerd of zelfs helemaal niet verzekerd. Als u ook eigengemaakte of geteelde producten gaat of laat bewerken en die de leerlingen te eten geeft, dan bent u verantwoordelijk en dus ook aansprakelijk voor de kwaliteit van die producten. Voor productaansprakelijkheid kunt u zich extra verzekeren, vaak eenvoudig als onderdeel van uw bedrijfsaansprakelijkheid. Meer en gedetailleerde informatie over bovenstaande regels kunt u vinden in de brochure Wat mag ik? Zie bronvermelding hoofdstuk 9.

7.2 Arbowet

Als ondernemer bent u verantwoordelijk voor de veiligheid op uw erf. Omdat u gasten heeft bent u verplicht een risico-inventarisatie uit te voeren en een gediplomeerd bedrijfshulpverlener (BHV-er) aanwezig te hebben. Verder dient u een calamiteitenplan te hebben waarin u regelt wie waar verantwoordelijk voor is als zich iets ernstigs voordoet. In dit plan regelt u hoe de ontruiming plaatsvindt, wat de vluchtwegen zijn, waar de verzamelplaats is, wie coördineert en wie eerste hulp verleent. Ook vermeldt u in dat plan hoe u bezoekers daar op attendeert en wanneer de controle van blusapparatuur plaatsvindt.

Hulpmiddelen om een risico-inventarisatie uit te voeren vindt u op www.rie.nl. De meeste checklisten gaan over de agrarische bedrijfsvoering. Als aanvulling daarop kunt u de lijst met meest voorkomende risico's downloaden van de site www.educatiefplatteland.nl → **certificering** → **lijst met risico's**.

7.3 Voedsel en Waren Autoriteit

Vroeger heette dat de Keuringsdienst van Waren. De VWA is belast met controle op de naleving van allerlei voorschriften op het gebied van eet- en drinkwaren. Deze zijn geregeld in de Waren wet en de General Food Law . Als u eetbare producten bewerkt, transporteert of verkoopt dan is er kans op schade of besmetting. U heeft geen vergunning nodig als u alleen en rechtstreeks verkoopt aan consumenten. Wel dient u:

- traceerbaarheid voor een inspectie mogelijkheid te maken door bij te houden wat u wanneer van wie inkoopt en aan wie u wat wanneer verkoopt. Dit hoeft niet voor producten die u van uw eigen bedrijf verkoopt (zuivel, groenten enz.)
- uw bedrijf te registreren bij de VWA. Zie www.vwa.nl
- te werken volgens een voedselveiligheidsplan. Er zijn voorde diverse branches hygiënecodes die u een eind op weg helpen om zo'n plan te maken. Deze vindt u terug in de brochure Wat mag ik?. Zie bronvermelding hoofdstuk 9.

7.4 Besluit Veiligheid van Attractie- en Speeltoestellen

Volgens dit Besluit moeten ook eenvoudige speeltoestellen, zoals schommels, trampolines en glijbanen, veilig zijn en op een goede en zachte ondergrond staan. Nieuwe toestellen (gebouwd na 26 maart 1997) moeten van een certificaat van typekeuring zijn voorzien. Alle speeltoestellen, ook de oudere, die door de gasten worden gebruikt, moeten worden gecertificeerd.

U bent verplicht een logboek bij te houden waarin u reparaties en onderhoud noteert. Wilt u zich dit alles niet op de hals halen dan dient u duidelijk aan te geven dat de toestellen niet toegankelijk zijn voor publiek en strikt privé zijn.

7.5 Vervoer van kinderen

Op de openbare weg is het vervoeren van kinderen aan strenge regels gebonden. De zitplaatsen moeten deel uitmaken van het voertuig. Dus vaste zitplaatsen: ze moeten deugdelijk aan de wagen bevestigd zijn en ze moeten voorzien zijn van autogordels (art. 58A Wegenverkeerswet). De chauffeur moet uiteraard beschikken over het rijbewijs dat geldt voor het type voertuig en het aantal te vervoeren personen. Over vervoer buiten de openbare weg is niets officieel geregeld. Als het goed is heeft de school een veiligheidsbeleid voor excursies. Vraag daar naar. Ook in uw aansprakelijkheidspolis of in die van de school kunnen hierover zaken zijn geregeld of zijn uitgesloten. De risico's zijn vooral: schuivende zitplekken, waardoor kinderen bekneld kunnen raken; de wagen zou kunnen kantelen en kinderen kunnen van de wagen vallen. Vergewis u er van dat u alle veiligheidsmaatregelen heeft getroffen. In alle gevallen is het raadzaam de risico's – ook al schat u ze zelf minder groot in – vooraf uitdrukkelijk te bespreken met de school

8 PR & communicatie

Scholen zoeken heel divers naar schoolreisjes bestemmingen. Als vanouds geldt dat mond-tot-mond reclame goed werkt. Zo komen ouders, docenten of andere scholen dikwijls met goede ideeën aan, waarna de betreffende website van die locatie wordt opgezocht. De schoolreisjescommissie laat zich ook vaak inspireren door het aanbod dat gepresenteerd wordt vanuit busmaatschappijen en in het schoolreisjes magazine (www.schoolreis.nl) en op schoolreis.tv (www.schoolreis.tv) En natuurlijk wordt altijd wel wat gezocht op internet. Om individueel te gaan adverteren in bovengenoemde magazines op websites is een kostbare aangelegenheid, waarvan de kosten waarschijnlijk niet op korte termijn terugverdiend worden. Wilt u dit toch doen, is het wellicht een beter idee om als groep ondernemers gezamenlijk te adverteren voor schoolreisjes op boerderijen, met een verwijzing naar de website waar de individuele boerderijen te vinden zijn.

Om een nieuw schoolreisjes aanbod te presenteren geven scholen aan dat het van groot belang is een goed en verzorgd aanbod te presenteren, waarin duidelijk naar voren komt wat er te doen is, voor welke doelgroep het is en wat de (bijkomende) kosten zijn. Sommige scholen stellen het op prijs een flyer te ontvangen, gevolgd door een mail na enkele dagen (ter attentie aan degene die het schoolreisje organiseren). Andere scholen geven weer aan al teveel papieren en digitale promotie te ontvangen. Het bellen van een school om uw aanbod te promoten wordt niet op prijs gesteld. Adverteren in een schoolreisjesmagazine zal bij sommige scholen goed werken. Ook dan geldt een goed verzorgde, duidelijke en attractieve presentatie. Daarnaast is het van belang dat scholen door kunnen zoeken op de betreffende websites van boerderijen. Geef scholen het gevoel dat er iets goed en leuks aangeboden wordt in een verzorgde en veilige omgeving.

Schoolreisjes worden over het algemeen in november geboekt, voor de Sint en Kerst drukte. Wat 'late' scholen boeken juist na deze drukke periode, ofwel na de kerstvakantie. Concluderend zijn oktober / november en januari / februari de beste periodes voor gerichte PR.

Enkele tips:

- Communiceer in eerste instantie per mail. Maak een leuke en aantrekkelijke digitale flyer, zie bijvoorbeeld bijlage 2. Geef in uw communicatie overzichtelijk weer wat het programma-aanbod is, welke faciliteiten, prijsindicatie etc. Richt de mail aan de schoolreisjescommissie, of nog beter aan een concreet contactpersoon.
- Communiceert u toch per post: doe het in een handgeschreven enveloppe, liefst ter attentie van een persoon en anders t.a.v. de schoolreisjescommissie.
- Zorg altijd voor een follow-up: dit kan per mail. Dit kan ook een herhalingsmail zijn. Bij reactie van de school is het wenselijk om tot telefonisch contact te komen.
- Doe vooraf uw huiswerk: zorg dat uw website op orde is en dat informatie duidelijk en aantrekkelijk gepresenteerd is. Verwerk in de communicatiemiddelen ook feedback

van leerlingen en leerkrachten die eerder op de boerderij kwamen. Dat zijn de beste ambassadeurs!

- Zorg er voor dat uw aanbod vrijblijvend is, laat de leerkracht er de tijd voor nemen het te bekijken. Maar probeer in de contacten wel steeds een vervolg af te spreken. Bijvoorbeeld het moment waarop u terug belt.
- Wanneer u training boerderijeducatie hebt gevolgd en gecertificeerd bent / wordt, kunt u dat expliciet noemen. Daar mee geeft u aan het professioneel aan te pakken. Benadruk dat u het belangrijk vindt dat het schoon, veilig en ordelijk is op het erf. Daarmee neemt u ook de belangrijkste vooroordelen weg bij scholen. Laat ook dat contact met dier en gewas een wezenlijk onderdeel is van uw aanbod, daar hechten veel scholen waarde aan.
- Bij interesse vanuit de school is het goed om aan te bieden dat de docent welkom is voorafgaande de boerderij te bezoeken. Lang niet elke docent zal hier tijd voor uit willen trekken en verwachten gewoon een goed en kant-en-klaar programma.

9 Bronvermelding

Onderzoeken, publicaties:

- Fundament onder boerderijeducatie, themanummer van Werkplaats voor de leefomgeving, februari 2007, uitgave KNHM
- Brochure Wat mag ik?, handreiking over regels voor ondernemers in de multifunctionele landbouw, H. Wieringa en M. van Boxtel, januari 2010, uitgave Taskforce Multifunctionele Landbouw Deze kunt u downloaden van de site **www.multifunctionelelandbouw.nl**
- Analyserapport Boerderijeducatie, Plattelandimpuls, februari 2007
- Inventarisatie jeugdboerderijen, D. Haubehofer, J. Hassink, I. Kragt, maart 2008, rapport 174, Plant Research International B.V.
- Levende Boerderij, Lerende Kinderen, J. Hassink, D. Haubehofer, I. van der Meer, N. van der Kamp, E. Schreurs, Y. Schuler, juni 2009, rapport 257, Plant Research International B.V.

Websites

- **www.educatiefplatteland.nl**: de site van de Stichting educatief Platteland, kenniscentrum voor boerderijeducatie. Hoer is ook info te vinden over training en certificering van boerderijeducatie. Ook vindt u hier het onderzoeksrapport educatieve schoolreisjes en de werkvormen en activiteitenmap voor educatieve schoolreisjes.
- **www.multifunctionelelandbouw.nl**: hier staan alle projecten op van de taskforce Multifunctionele Landbouw en veel informatie over de verbrede landbouw in Nederland.
- **www.metdeklasjeboer.nl**: de site waarop het aanbod van boerderijeducatie te vinden is.
- **www.plattelandsklassen.be**: info over plattelandseducatie, waaronder boerderijeducatie in België
- **www.schoolreis.nl**
- **www.schoolreis.tv**

Bijlage 1 - specifieke insteek en belevingswereld per leeftijdscategorie

Vier- tot achtjarigen

Kleuters zijn vaak nog onschuldig en overenthousiast. Zij zijn vooral geïnteresseerd in “beestjes”. Zij willen het liefst dieren kunnen aanraken, wat niet altijd het idee is bij boerderijdieren / productiedieren. Bij deze doelgroep gaat het niet zozeer om het meegeven van allerlei wetenswaardigheden, maar eerder over het scheppen van een wereld vol verwondering en verrassingen. Kleuters kunnen zich niet lang concentreren. Ze hebben het liefst kleinere activiteiten kort op elkaar, of wat meer vrij-spel mogelijkheden. Kleuters genieten ervan naar verhaaltjes te luisteren, liedjes te zingen, dingen waarbij gebaren gedaan kunnen worden of andere activiteiten te doen die spreken tot hun verbeelding. Spelletjes vinden ze leuk, maar kunnen al snel te ingewikkeld zijn of teveel instructie vragen.

Kinderen van zes tot acht kunnen al lezen en schrijven. Zij zijn in staat om eenvoudige speurtochten, spelletjes of onderzoekjes uit te voeren. In deze leeftijd hebben de kinderen nog veel fantasie en zijn daarom een dankbaar publiek voor verhaaltjes en allerlei interessante weetjes. Deze leeftijd houdt u geboeid door het doen van veel doe- en belevingsactiviteiten.

Acht- tot tienjarigen

Deze leeftijdscategorie krijgt al duidelijk voorkeuren en meningen. In deze leeftijd zie je ook dat jongens meer met jongens gaan spelen en meisjes meer met meisjes. Daarnaast is het in deze leeftijd belangrijk dat er aangesloten wordt bij hun belevingswereld en ontdekkingsdrang. Een programma dient dan ook veel mogelijkheden te bieden voor einge verkenning, onderzoek en interpretatie. Enerzijds vraagt deze leeftijd naar mogelijkheden om zelfstandig dingen te doen ontdekken, anderzijds hebben ze ook een programma nodig met duidelijkheid en structuur. In deze leeftijd vinden de kinderen het leuk om wat uitgedaagd te worden en zoeken ze naar wat spanning en sensatie. Goed om deze elementen in te brengen in de programma's.

Tien- tot twaalfjarigen

In deze leeftijd beginnen de jongeren al wat te puberen. Jongens en meisjes vinden elkaar flauw, maar ook aantrekkelijk. Interesses gaan verder uiteenlopen en de groepsdruk neemt toe.

In deze leeftijd is het belangrijk groepsactiviteiten in te zetten, waar ieder individu aan deel moet nemen. Daarbij moeten de activiteiten voldoende uitdaging bieden, spannend en interessant zijn en ruimte bieden voor eigen verkenningen en ontdekkingen. In deze leeftijd

vindt men het prettig dat in er activiteiten zijn waarbij naar een resultaat wordt gewerkt, bijvoorbeeld koe melken, of stallen schoonmaken etc. Belangrijk is dat hun ideeën en wensen ook ingebracht kunnen worden en dat er ruimte is voor vragen en gezonde discussies.

Algemene omgangsvormen en benadering

- Sluit aan bij hun ervaring en interesse: kinderen hebben verschillende interesses en persoonlijke voorkeuren, biedt daarom keuzemogelijkheden en –momenten
- Inspraak: betrek deelnemers bij het programma
- Zelfwerkzaamheid: ga uit van wat de leerlingen zelf kunnen en geef verantwoordelijkheid, dit stimuleert hun gevoel van zelfvertrouwen en verantwoordelijkheidsgevoel. Biedt ruimte voor eigen ideeën en initiatieven
- Inzicht/duidelijkheid: geef duidelijke regels over de omgang met het te gebruiken materiaal, de omgang met elkaar, wie waar op aan te spreken is, “wie de baas is”, aan wie vragen gesteld kunnen worden, enz. Van belang is om aan het eind van de activiteit de ruimte te geven om de kinderen te laten vertellen wat zij er van vonden (=evaluatie).
- Gelijkwaardigheid: ga als begeleider op basis van gelijkwaardigheid om met de kinderen, dit betekent dus niet hetzelfde als gelijkheid! Als volwassene heeft u de verantwoording om kinderen te begeleiden. Regels en afspraken maakt u in overleg met de groep. Kinderen kunt u beroepen op hun eigen verantwoordelijkheid, dit stimuleert zelfvertrouwen en verantwoordelijkheidsgevoel
- Persoonlijke benadering: denk eraan de kinderen te begroeten, zorg voor een ruimte die uitnodigend en gebruiksklaar is, stel begeleiders en natuurlijk ook uzelf voor, probeer te voorkomen dat u vervalst in “hé, jij daar!”, enz.

Bijlage 2 - voorbeeld flyer schoolreisjes

**OP SCHOOLREISJES
DOE EENS IETS HEEL ANDERS!**

Met schoolreisje het landelijke gebied in, op actieve wijze iets leren en vooral veel plezier beleven in de vrije natuur?

Leren koemelken, slootje vissen, kriebelbeestjes zoeken, bijen kijken, kruiden en bloemen ruiken en nog veel meer!

Leerzaam, leuk, sportief en lekker buiten?
Je beleeft het allemaal op de Eemlandhoeve!

Naar wens stemmen we met de school een programma af om kinderen een onvergetelijke dag te bezorgen

Op schoolreisje naar de Eemlandhoeve?

Neem contact op met:

De Eemlandhoeve - Bisschopsweg 5b
3752 LK Bunschoten - Tel: 033-2999200
Contactpersoon: Nicolette van de Kamp
E-mail: eemlandhoeve@solcon.nl
www.eemlandhoeve.nl

 De Eemlandhoeve

Bijlage 3 - Voorbeeldofferte brief

(Plaats), 9 maart 20011

Beste mevrouw (naam),

Hartstikke leuk dat jullie de intentie hebben om op 14 juni met schoolreisje naar (naam boerderij) te gaan.

In bijgevoegde documenten is een voorbeeldprogramma opgenomen, gericht op 45 leerlingen in de leeftijd van 5 t/m 8 jaar. Hierbij is er vanuit gegaan dat jullie rond 9.15 op (naam boerderij) zullen arriveren en rond 15.30 weer huiswaarts keren.

In deze programma-opzet kan nog van alles gewijzigd worden, mochten jullie behoefte hebben aan andere activiteiten of thematische onderwerpen etc.

We hopen dat we jullie een beeld hebben gegeven van onze mogelijkheden om een schoolreisje gezellig, leerzaam en leuk in te vullen.

Aangezien jullie met een relatief kleine groep leerlingen op schoolreisje komen, vragen wij een bijdrage van 10,50 euro per kind, met een minimum totaalbedrag van 450 euro. Hierbij krijgen de kinderen bij aankomst drinken en wat lekkers, bij de lunch een verrassing en wanneer ze weggaan opnieuw drinken en wat lekkers. Voor de lunch verwachten we dat de kinderen zelf een lunchpakketje meenemen.

Mochten er verder nog vragen zijn, dan kunt u contact opnemen met:
(....)

Bijlage 4 - Officiële bevestiging schoolreisje

(Naam school)

T. a. v (contactgegevens)

Betreft: Bevestiging schoolreisje (naam school en boerderij), donderdag 2 juni 2011

(Plaats), 5 april 2011

Beste mevrouw (naam),

Hierbij stuur ik u de bevestiging aangaande het schoolreisje op (naam boerderij) op donderdag 2 juni 2011 van 9.45u – 14.45u , voor 44 leerlingen van groep 3 / 4.

TOTAAL € 429,00 (gemiddeld 9,75 per leerling)

De kinderen krijgen bij aankomst drinken en wat lekkers, bij de lunch een verrassing en wanneer ze weggaan opnieuw drinken en wat lekkers. Voor de lunch verwachten we dat de kinderen zelf wat brood meenemen.

Het programma houden we aan zoals samen is afgestemd.

(Naam boerderij) verwacht dat de school een verzekering heeft afgesloten voor ongevallen en aansprakelijkheid.

Mocht u om welke reden dan ook het schoolreisje moeten annuleren, dan zijn de volgende regels van toepassing:

- Bij annuleren korter dan 24 uur voor de geplande datum, is het gehele bedrag verschuldigd.
- Bij annuleren langer dan 24 uur maar korter dan 14 dagen voor de geplande datum, is 80 % van gehele bedrag verschuldigd.
- Bij annuleren langer dan 14 dagen maar korter dan 30 dagen voor de geplande datum, is 20 % van gehele bedrag verschuldigd.
- Bij annuleren langer dan 30 dagen voor de geplande datum:geen kosten

Wij hopen u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben en zien uit naar jullie komst op (naam boerderij).

Wilt u een definitief akkoord voor dit schoolreisje geven via e-mail of schriftelijke bevestiging?

Met vriendelijke groet, (Naam)